

Imaginea Afro-americanilor in Edgar Allan Poe si Henry James

Lucrarea de fata isi propune sa analizeze aparitia unor personaje Afro-americani in *The Gold Bug*, si in *The Europeans*, opere a doi scriitori pentru care problema sclaviei nu constituie o tema fundamentala: Edgar Allan Poe si Henry James.

In prima parte a lucrarii voi discuta modul in care criticii vad rolul negrului Jupiter in *The Gold Bug*, poveste scrisa de Poe in anul 1843, cu 20 de ani inainte de Razboiul Civil, fie ca pe o dovada secreta de rasism, intr-un stat inca detinator de sclavi, fie, dimpotriva, ca pe un element nerelevant si bun de ignorat.

Partea a doua a lucrarii va arata cum sunt perceputi negri americani din perspectiva unor europeni, la anul 1878, la 13 ani dupa Razboiul Civil, in *The Europeans*, opera a lui Henry James, cunoscut mai degraba pentru prezentarea Europei prin ochii americanilor.

Povestea "Carabusului de Aur" a fost publicata la 1843, adica in America dinaintea Razboiului Civil. Avem de-a face cu 3 personaje: naratorul, Legrand si negrul Jupiter. Intr-o seara naratorul il viziteaza pe Legrand in casuta lui din Carolina de Sud si acesta vrea sa-I arate ultima lui descoperire: un carabus foarte interesant. Dar, pentru ca I l-a imprumutat unui prieten, incerca sa-l deseneze pe o foaie de hartie, pe care apoi i-o arata naratorului. In tot acest timp este asistat de batranul negru Jupiter. Problema incepe atunci cand naratorul spune ca pretiosul carabus astfel desenat seamana cu un cap de mort. Dupa lungi discutii, naratorul pleaca acasa si, ceva mai tarziu, este vizitat de Jupiter, foarte speriat de posibila nebunie a lui Legrand. Acesta, la sugestia naiva si superstitioasa a lui Jupiter cum ca gandacul ar fi de aur, este convins ca e pe cale sa descopere o adevarata comoara. Naratorul il viziteaza inca o data pe Legrand, si, desi si el il crede nebun, ii insoteste si pe el si pe Jupiter in cautarea comorii. Dupa cateva certuri intre Legrand si Jupiter, rezultatul este cea mai mare surpriza pentru naratorul povestii: nu numai ca Legrand gaseste comoara, dar se si dovedeste complet sanatos si incepe sa-I explice naratorului, pas cu pas, intregul proces al descifrarii unui cifru complicat descoperit pe acea ciudata foaie de hartie de la inceputul povestii.

Istoric vorbind, perioada in care a fost scrisa povestea este aceea a unei Americi rurale, in care se face trecerea de la plantatiile de tutun lucrate de sclavi, la plantatiile de cereale cu mai putini sclavi, rezultatul fiind negrii eliberati pe de o parte sau mutati in orase ca negrii inchiriatii sau cumparati, pe de alta parte, centrul acestui tip de comert fiind chiar Carolina de Sud din povestea noastra.

Sa vedem acum cateva perspective, zic eu, importante in ce priveste evolutia perceperii critice a povestii “Carabusului de Aur” ca si a includerii sau omiterii in si din aceasta perceptie a negrului Jupiter.

O prima perspectiva este cea a lui Sherwin Cody, la 1899, in *Four Famous American Writers: Washington Irving, Edgar Allan Poe, James Russell Lowell, Bayard Taylor. A Book For Young Americans*, de unde putem afla reactia publicului, sau a criticii, in chiar momentul publicarii povestii:

“Pentru ca revista [Stylus] nu se publica niciodata, povestea Carabusului de Aur i-a fost trimisa lui Graham candva dupa ce Poe il parasite; dar nu i-a placut si a criticat-o. Poe si-a luat povestea inapoi ca sa o trimita pentru un premiu de 100 de dolari oferit de “The Dollar Newspaper”. A luat premiul si a devenit cea mai populara poveste a lui Poe.”

Ne putem intreba ce anume din poveste a atras atat de mult publicul Americii antebelice. Sa fi fost povestea politista ca atare, ideea de a descifra un cod secret si de a descoperi o comoara ingropata? Erau multumiti de prezenta negrului Jupiter acolo? Nu putem sti raspunsul corect, putem insa afla reactia lui Sherwin Cody 50 de ani mai tarziu, deja in America postbelica:

“Carabusul de Aur a fost cea mai renumita opera a lui Poe. [...] poate cea mai buna poveste politista scrisa vreodata, pentru ca se bazeaza pe principii logice care sunt atat instructive cat si interesante.”

Asadar nu avem aici nici istoria Statelor unite, nici istoria literaturii, de fapt, tot ce il intereseaza pe critic in cele 13 capitole din cartea sa dedicate lui Poe este viata plina de cosmar si intuneric a scriitorului. Nu pare sa-l intereseze nici prezenta lui Jupiter, fie pozitiv fie negativ, nici locatia povestii. Din punctul meu de vedere, fie l-a atras foarte tare ceea ce a perceput ca un secret, adica scrierea ce i-a starnit curiozitatea descifrarii unui cod si nu l-a mai interesat restul, fie a perceput prezenta fostului sclav negru ca pe ceva foarte firesc in poveste, dat fiind anul si locul publicarii.

“Povestea Carabusului de Aur este aceea a unui om care gaseste o bucata de pergament pe care este o scriere secreta spunand unde isi ascunsese comoara Capitanul Kidd pe coasta Carolinei de Sud. Carabusul de aur nu are nimic de a face cu adevarata poveste si este introdus doar pentru a induce in eroare. Este unul dintre principiile tuturor trucurilor vrajitoresti sa aiba ceva care sa distraga atentia. Povestea politista a lui Poe este un fel de truc vrajitoresc, dar este cu atat mai interesanta pentru ca este pe deplin explicat.”

O usoara schimbare de perspectiva intervine in secolul 20, prin William Long in *Outlines of English and American Literature: An Introduction to the Chief Writers of England and America, to the Books They Wrote, and to the Times in Which They Lived*, unde “geniul poetic cel mai stralucitor din toata literatura americana, cel mai nenorocit si nefericit” al lui Cody, devine un autor care “se ascunde in umbra”, una dintre “figurile cele mai controversate ale literaturii noastre”. Diferenta consta in referirea la controversa pe care stilul lui Poe a generat-o deja intre cititori:

“Desi controversa dureaza de multa vreme, nimic important nu s-a intamplat; caci in timp ce unii vad in Poe un afectat literar, un scriitor al nonsensului melodios in versuri si al ororii grotesci in proza, altii il ridica in slavi ca pe un maestru al poeziei si fictiunii, un artist fara pereche in literatura americana.”

Totusi, nici in comentariile lui Long nu avem vreun sclav negru, de fapt nu avem nici un personaj. Avem doar o plasare in contextul secolului 19, o “mixtura din romantismul fantastic al epocii, la care se adauga gustul cititorilor, pasionati in mod exagerat de efectele inspaimantatoare din fictiune”, fapt ce il obliga pe Poe sa se adapteze la gustul pietii, si o referire la “scrierea secreta” ce il atrasese si pe Cody:

“Carabusul de Aur” este o poveste buna, datorita interesului pentru aventura spre a gasi aurul ascuns al piratului; cel putin asa o privesc cei mai multi cititori, desi Poe nu dorea sa fim interesati de problema aurului ci de criptograma ingenioasa sau scrierea secreta. [...] Scopul principal al lui Poe nu era sa spuna o poveste de dragul povestii sau sa portretizeze un personaj uman, el dorea sa produca un efect sau o impresia in mintea cititorului, o impresie de o frumusetate nepamanteana in poemele sale, si de groaza supranaturala in proza sa.”

Absenta oricarui personaj din comentariile sale ar putea fi pusa fie pe seama interesului pentru mesajul secret, ca in cazul lui Cody, fie pe seama perceperii negrului Jupiter ca un element inerent in intregul atmosferei de groaza, de intuneric, de superstitie, pe care el o remarca in proza, un cliseu romantic al anilor 1840.

O schimbare cruciala de perspectiva vine la inceputul anilor 1990 din partea curentului multiculturalist, in special din partea Afro-Americanei Toni Morrison in *Playing in the Dark*. Aici celebra scriere secreta dispare, lasand locul lui Jupiter ca personaj principal, cu rolul de a-l plasa pe Edgar Allan Poe “in centrul literaturii noastre in formarea identitatii noastre nationale.” Acum “conceptul sinelui american se datoreaza africanismului, si depinde de acesta”, iar cele cateva personaje negre sunt “caricaturi grotesci/absurde de servitori negri”.

“ Se spune ca sclavul negru Jupiter isi biciuieste stapanul, in Carabusul de Aur; servitorul negru Pompey sta in picioare mut si judecator in fata caraghioslacurilor stapanei sale in “Un articol pentru ziarul Blackwood”. Si Pym se apuca de canibalism inainte sa-l intalneasca pe salbaticii negri; cand scapa de ei si este martor la moartea unui negru, se lasa purtat spre linistea unei albiciuni impenetrabile, de nedeslusit.”

Daca urmarim cum apare descris Jupiter in text, vedem ca, pe langa vorbirea cu cuvinte englezesti stricate, este “batran, negru, bun”, a fost “eliberat” dar nu a putut fi “convins, nici prin amenintari nici prin promisiuni, sa abandoneze ceea ce el considera dreptul lui de a urma pasii tanarului sau ‘Massa Will’. Este si ‘incapatanat’, “mare”, dar si “biet negru (nigger)” cand Legrand tipa la el, vedem aici si cuvantul “dogged” ce poate insemna sau ‘incapatanat’, sau un derivat de la “dog”, daca am face, ca Teresa Goddu in comentariul ei la “A Predicament”, o asociere intre loialitatea lui si compania unui caine, cade in genunchi speriat de stapanul sau, bratele lui sunt goale, dar si le ingroapa in aur la vederea comorii, cuvintele lui sunt “stupide” dar au “un efect remarcabil asupra fanteziei”, si in acelasi timp, intr-o zi, “propune o biciuire/bataie buna stapanului” cand considera ca acesta a inebunit. Si aici este o replica data lui Jupiter de catre povestitor:

“Eh? – Ce? – ah, da!- una peste alta cred ca nu ar trebui sa fii atat de dur cu bietul om – nu-l biciui, Jupiter – nu poate sa suporte prea bine.....”

Se poate observa asadar imaginea stereotip a lui Jupiter, prin limbaj, stupiditate si extrema loialitate, la care se adauga, in viziunea multiculturalistilor acest detaliu al textului pe care receptorii de pana acum se pare fie nu l-au observat, fie l-au ignorat total. Dar ce ne-ar putea spune aceasta secventa despre adevaratul rol al lui Jupiter in poveste, pe langa cel de autenticitate si culoare locala? Luand in considerare o epoca in care erau si sclavi, si negri liberi, si multe ferme fara sclavi, iar politica editorilor era neutralitatea, pentru a-si putea vinde produsele, actul de biciuire a stapanului ar putea sa sugereze ca Negrul era de fapt mai puternic decat Albul, mai ales ca naratorul il considera nebun pe Legrand, dar nu si pe Jupiter. Sau poate ca Poe ura de fapt ideea de a avea un stapan, asa ca l-a facut pe sclavul cel devotat sa-l biciuiasca? Stim ca nici Poe nu era prea fericit cu ‘stapanii’ sai de la ziare, intotdeauna se certa cu ei pana il concediau. De aceea cred ca am putea lua gestul lui Jupiter ca un fel de razbunare a lui Poe pe acei directori pe care ii ura.

Liliane Weissberg, o adepta a interpretarii lui Toni Morison, scrie in *Romancing the Shadow: Poe and Race*, articolul “Black, White and Gold”, in care “reintroduce

istoria insulei ca port de intrare a sclavilor”, iar Terence Whalen, in “Average Racism: Poe, Slavery, and the Wages of Literary Nationalism” din acelasi volum, intr-o tendinta contrara celor doua critice multiculturaliste, incearca sa dovedeasca neutralitatea lui Poe in politica, si adaptabilitatea sa la piata literara. In comentariul sau loialitatea lui Jupiter este vazuta ca “credincioasa loialitate si devotamentul din inima” termen utilizat de oponentii abolitionismului din Sud. Limbajul lui Jupiter nu este analizat doar ca felul in care vorbeau negri atunci, ci ca o incercare a lui Poe de-a-si face personajul sa vorbeasca in Gullah, “un dialect creol vorbit de negri pe insula Carolina de Sud si Georgia”. Si un alt detaliu pe care se pare nu l-au remarcat nici multiculturalistii, nici cei pentru care Jupiter nu exista in poveste, “luat in particular, pare derivat din povestile de pe plantatii, si de aceea unii critici l-au descris ca pe ‘sclavul negru’. Dar Poe specifica cu grija la inceputul povestii, ca Jupiter este de fapt liber.” Explicatia lui Whalen pentru utilizarea unui negru liber in locul unui sclav, dar cu toate trasaturile naturale ale unui sclav, este, inca o data, relatia dintre ideologia Americii antebelice si piata literara”

“Recunoscand diviziunile politice din audienta nationala, Poe a incercat cu viclenie sa impace ambele tendinte. Pe de o parte, exploateaza conventiile despre legaturile intime, loiale, dintre stapanii albi si servitorii negri. Pe de alta parte, incearca sa evite orice protest public zgomotos legat de o astfel de portretizare, facandu-l pe Jupiter liber, si desi Legrand este numit ‘stapan’ de cateva ori, Poe nu foloseste niciodata cuvantul ‘sclav’. Cu alte cuvinte, Poe fructifica rasismul publicului in timp ce neutralizeaza conflictul legat de sclavie. Printr-o schimbare cruciala dar subtila in statut-usul legal al lui Jupiter, Poe a incercat sa creeze un Sud sanatos care ar putea circula liber pe piata literara nationala.

In fine, tot pe ideea de piata literara merge si cea mai recenta abordare a catorva opere ale lui Poe ce contin personaje afro-americieni, si anume Teresa Goddu, in articolul “Poe, sensationalism and slavery” aparut in *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*, 2002. Principalul ei argument porneste de la un citat din Poe, care spune ca “piata mai degraba decat criticul este arbitrul final; efectul, daca este vreunul”, scrie el, ‘va fi mai bine evaluat de circularea revistei decat de orice comentarii legate de continutul ei’”. Asadar, sugereaza Goddu, Poe pune criteriul economic mai presus de bunul gust, si demonstreaza inca de la inceputul carierei sale, dorinta lui de a stapani piata literara si constientizarea faptului ca solutia consta in manipularea conventiilor oferite de aceasta. Cuvantul de baza ce caracterizeaza opera lui Poe in viziunea comentatoarei este “senzationalul” ce patrunsesse cultura anglo-americana la inceputul secolului 19, iar acest

“senzational” este definit la Poe prin tema “sclaviei”, “un context social important pentru discursul ‘senzationalului’”, in cuvintele comentatoarei. In continuare autoarea defineste acest tip de discurs ca “faptele si marturiile despre conditia reala a sclavilor puteau sa umple pamantul de groaza”, si “descrierile sclaviei erau facute pentru a intampina cererile de pe piata literara”. In acest context, ea mentioneaza ziarele pro si ziarele contra sclaviei, despre care se stie sau se presupune ca Poe le-ar fi citit, pe langa cele la care chiar scria, precum si cartea “American Slavery As It Is”, best-seller national in anul 1839. Ideea este ca Poe era mereu la curent cu ce apare pe piata, si asa cum sugereaza si Terence Whalen, fructifica conventiile despre sclavie in opera sa de senzatie. Povestile lui Poe raspund culturii unei pietre literare care facea comert cu teroarea sclaviei. Si, concluzia ei cea mai importanta legata de acest subiect, si care zic eu ar mai putea explica imaginea ambigua poate a negrului Jupiter, este ca Poe a utilizat conventiile expuse si de abolitionisti si de oponentii lor in egala masura pentru a-si vinde povestile.

Tot pe ideea de culoare locala, de element necesar, de autenticitate, merge si Henry James in cartea sa *The Europeans* scrisa la 13 ani dupa Razboiul Civil, desi aspectul nu pare perceptut inca de critica. De exemplu, in *The Cambridge History of English and American Literature*, se analizeaza ‘americanismul’ lui James, care, se spune “s-a nascut american si a murit englez”, apoi pasiunea sa pentru Europa, ca “iubire pentru arta si arta reprezentarii”, versus Boston sau New York care par pentru el ‘negative’ sau ‘slabe’ sau ‘monotone/plictisitoare’. Totusi, chiar aceasta pasiune pentru Europa, ca idee de ‘aventura’ a unui Lambert Strether sau Isabel Archer, este vazuta ca cea mai pura dovada de americanism. Legat de americanii din povestile sale, se spune ca are “personaje americane in locatii europene.” Exceptia din *The Europeans* de exemplu, unde locatia este Boston, New England, este considerata “o contributie nu foarte originala. Peisajele americane sunt doar sters concepute; iar personajele sale nu-si gasesc aici cadrul adecvat pentru a-si arata personalitatea lor speciala”.

Personajele europene ale lui James in aceasta carte sunt doi frati veniti din Europa, la veri-verisoarele lor americani/e pentru a-si gasi aici norocul, Baroana Munster si mai tanarul Felix. In articolul sau “The idea of America as a moral and philosophical ideal”, Dr Claire Colebrook vorbeste despre valoarea morala directa a artei, si o vede pe Baroana ca un astfel de obiect de arta: “Sinele este o opera adecvata de arta, o creatie in

progres. Dar aceasta creatie nu ar trebui sa fie fixa si detasata de lume – asa cum, baroana din ‘The Europeans’ se prezinta pe sine ca pe un obiect de frumusetate bun de a fi observat.” Mai mult, “Madam Munster creaza o scena perfecta de obiecte in jurul ei. [...] Ea s-a creat pe sine ca pe un obiect fix si un articol de comert, si este inconjurata de alte articole moarte.”

Ca si la Poe, personajul African, de data aceasta o negresa, este vazut ca un stereotip, menit sa completeze peisajul local, din perspectiva contesei europene. Prima imagine ne-o arata pe verisoara americana Gertrude singura prin gradina casei din Boston. O casa atat de pustie in acea duminica incat nu mai vedeai nici servitorii.

“[Gertrude] se plimba o vreme prin gradina, nehotarata si fara nici un scop. Clopotul de la biserica incetase sa mai bata; linistea era completa. Aceasta tanara doamna savura foarte tare, uneori, ideea de a fi singura – absenta intregii familii si goliciunea casei. Astazi, se pare, servitorii plecasera si ei la biserica, nu se vedea nici un chip la ferestrele deschise, in spatele casei, nu era nici o negresa voinica cu turban rosu, care sa bage galeata in fantana acoperita cu tigla”.

Cea de-a doua imagine este de data aceasta din vorbele contesei, profund convinsa de utilitatea elementului “bucatareasa neagra”, una “batrana” ca si in cazul lui Jupiter.

“Ah, dar trebuie sa am o bucatareasa!” tipa Baroana. “O negresa batrana cu un turban galben. Mi-am pus in cap chestia asta. Vreau sa ma uit pe geam afara si sa o vad sezand aici pe iarba, pe fundalul acestor meri mici incovoaiati si tristi, smulgand cojile dintr-o poala plina de porumb. Asta ar insemna culoare locala, stii.”

Si, pentru incheiere, iata-l pe Henry James exprimand practic ridicolul perceperii ca stereotip al acesti negrese si evident, ridicolul intregii situatii, la cei peste 10 ani de la Razboiul Civil, prin dezamagirea baronesei la intelegerea reala a persoanei din fata sa, mai asemanatoare cu doamnele plictisitoare din inalta societate a Europei, decat cu clasica definitie din carti a sclavului negru:

“In camera era rece. Madame Munster isi puse un sal si incepu sa se plimbe. Apoi se hotari sa faca un foc; si convocand-o pe vechea/antica/batrana ei negresa, al carei contrast intre abanosul lustruit si turbanul rosu intens fusese la inceput o sursa de satisfactie pentru ea, aranja sa se faca un foc care sa trozneasca. Batrana femeie se numea Azarina. Baroana se gandise la inceput ca va gasi o salbaticie plina de savoare in vorbirea ei si, pentru amuzament, o incurajase sa vorbeasca. Dar Azarina era rezervata si formala; conversatia ei era orice dar nu africana; ii reamintea Eugeniei de batranele doamne obositoare intalnite in societate. Stia, totusi, cum sa faca un foc.”